

การรับรู้และอยู่ร่วมกับโควิด-19 ในภาวะเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลง

Perceiving and Living with Covid 19 in the Changing Economic and Social Situations

สิริลักษณ์ วงศ์ประสิทธิ์ และ โชติ บดีรัฐ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Siriluk Wongprasit and Chot Bodeerat

Pibulsongkram Rajabhat University, Thailand.

Corresponding Author, E-mail : siriluk@psru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาสถานการณ์ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา COVID-19 ที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย และพยากรณ์แนวโน้มของสถานการณ์ เพื่อเสนอแนะการปรับตัวในช่วงของวิกฤติเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาว เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 มีความรุนแรง รวดเร็ว และส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ตลอดจนวิถีชีวิตของผู้คนในวงกว้างไปทั่วโลก รัฐบาลในแต่ละประเทศรวมถึงประเทศไทยต่างมีมาตรการป้องกันและเฝ้าระวังการแพร่ระบาดของ COVID-19 หน่วยงานด้านสาธารณสุขต่างพยายามอย่างเต็มความสามารถเพื่อดูแลผู้ป่วยและคิดค้นวิธีการรักษาที่มีประสิทธิภาพ ตั้งแต่การระบาดระลอกแรกในเดือนมกราคม 2563 จนถึงปัจจุบันเป็นการระบาดระลอกที่ 5 และมีแนวโน้มที่จะไปสู่ระลอกที่ 6 ในไม่ช้า โดย WHO แถลงว่า “โอมิครอน” ไม่ใช่ไวรัสกลายพันธุ์สายพันธุ์สุดท้าย ดังนั้นวิกฤติ COVID-19 จึงอาจจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตามผลกระทบของ COVID-19 ในประเทศไทย ไม่ได้ส่งผลกระทบเพียงด้านลบ แต่ยังส่งผลกระทบด้านบวกที่สะท้อนว่าในวิกฤตยังมีโอกาส หากเราเรียนรู้และปรับตัวได้ก็จะสามารถสร้างโอกาสและอยู่ร่วมหรืออยู่รอดในสถานการณ์ COVID-19 ได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม; สถานการณ์โควิด-19; การรับรู้และอยู่ร่วมกับโควิด-19

Abstracts

The objectives of this study were to investigate the conditions of Covid 19 infection affecting Thailand's economy and society, and predict the trend of the situations to suggest adjustments during the long-term economical and social crisis. As the Covid 19 infection conditions were fast and serious, affecting economy, societies, politics and people's ways of life worldwide, the governments of each country including Thailand took measures to prevent and monitor the Covid 19 pandemic. Public health organizations have put full effort to take care of the patients and tried to find efficient ways to treat them since the first wave in January, 2020 until the current fifth wave, which tends to reach the sixth wave soon. World Health Organization states that Omicrons will not be the last strain of virus, so Covid 19 crisis may inevitably have an impact on long-term economy and society. However, Covid 19 in Thailand has not only negative but positive impact; consequently, within the crisis there is an opportunity if we learn and adjust ourselves, we can find ways to survive and live with Covid 19.

Keywords: Economic and social effects; COVID-19 situation; Perceiving and Living with Covid 19

บทนำ

สถานการณ์ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือโรคโควิด-19 (COVID-19) ในประเทศไทย ปัจจุบันอยู่ในช่วงของการระบาดใหญ่ระลอกที่ 5 ตั้งแต่วันที่ 24 ธันวาคม 2564 เป็นต้นมา โดยศูนย์จีโนมทางการแพทย์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการระบาดใหญ่ของไวรัส COVID-19 ในประเทศไทย (ไทยรัฐออนไลน์, 2565 : ออนไลน์) ตั้งแต่ระลอกที่ 1 ในช่วงเดือนมกราคม 2563 จนถึงการระบาดใหญ่ระลอกที่ 5 ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2564 จนถึงปัจจุบัน โดยการระบาดในระลอกที่ 5 เป็นการระบาดของไวรัส COVID-19 สายพันธุ์โอมิครอนที่คาดว่าจะทำนายได้ว่าสายพันธุ์ที่จะระบาดแทนที่โอมิครอนจะมีความรุนแรงเพิ่มขึ้นหรือลดลงจนกลายเป็นโรคประจำถิ่น ในด้านเศรษฐกิจและสังคม การระบาดของไวรัส COVID-19 ตามระยะเวลาการระบาดประมาณสองปีเศษได้สร้างความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมอย่างรุนแรงและต่อเนื่องทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย สำหรับประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศมีการเตรียมพร้อมรับมือการระบาดของไวรัส COVID-19 ได้เป็นอย่างดี โดยเป็นประเทศที่มีรายได้ปานกลางเพียงประเทศเดียว ที่อยู่ใน 10 อันดับแรกของโลก ตามดัชนีหลักประกันสุขภาพโลก (Global Health Security index) แม้แต่ในช่วงแพร่ระบาดหนักที่สุด จำนวนผู้ป่วยยืนยันก็ไม่เคยเกิน 200 รายต่อวัน และอัตราการเสียชีวิตต่อประชากรล้านคนก็น้อยกว่า 151 ประเทศไทย สามารถยับยั้งสถานการณ์ได้โดยการติดตามผู้สัมผัสในชุมชนและกักตัวอย่างเข้มงวด นอกจากนี้ยังมีมาตรการด้านสาธารณสุขเพิ่มเติม เช่น การควบคุมการเดินทางข้ามเขตพื้นที่และการปิดพื้นที่เสี่ยงบางสถานที่ ตามประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในเดือนมีนาคม 2563 จึงควบคุมการระบาดใหญ่ครั้งนี้ได้ภายในสองเดือน (สำนักงานผู้ประสานงานสหประชาชาติประจำประเทศไทย, 2563 : 15) ในด้านผลกระทบในภาพรวม สำนักงานผู้ประสานงานสหประชาชาติประจำประเทศไทย วิเคราะห์เส้นทางสู่ผลกระทบโดยรวมด้านเศรษฐกิจและสังคม

ของโรคโควิด-19 โดยอธิบายความเชื่อมโยงของผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคมจากสาเหตุการระบาดของ COVID-19 ซึ่งที่เป็นสาเหตุให้เกิดการหยุดชะงักทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อชีวิต ผลักดันให้กลุ่มเปราะบางตกอยู่ในภาวะยากจน และก่อปัญหาสังคมตามมา ซึ่งเป็นภาพสะท้อนจากระดับความรุนแรงของวิกฤตการณ์ COVID-19 เป็นสำคัญ ในด้านเศรษฐกิจ ธนาคารแห่งประเทศไทย เผยแพร่รายงานการประชุมคณะกรรมการนโยบายการเงิน (ฉบับย่อ) ครั้งที่ 1/2565 ณ วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2565 (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2565 : ออนไลน์) โดยมีข้อมูลด้านเศรษฐกิจของไทยในปี 2565 มีแนวโน้มฟื้นตัวต่อเนื่องจากปี 2564 แต่ยังคงมีความเปราะบางและแตกต่างกันในภาคเศรษฐกิจ โดยได้พยากรณ์เกี่ยวกับการฟื้นตัวของเศรษฐกิจในอนาคตโดยต้องติดตาม 1) สถานการณ์การระบาดและการกลายพันธุ์ของ COVID-19 2) ราคาพลังงานโลก โดยเฉพาะผลจากความเสี่ยงด้านภูมิศาสตร์ และ 3) การส่งผ่านต้นทุนที่สูงขึ้นไปยังราคาสินค้าและบริการเป็นวงกว้าง ทั้งนี้ ในด้านความเคลื่อนไหวทางสังคม สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2565) ได้ประเมินสถานการณ์ความเคลื่อนไหวทางสังคมเกี่ยวกับสถานการณ์แรงงานในไตรมาสหนึ่งของปี 2565 เริ่มฟื้นตัวดีขึ้น การจ้างงานขยายตัวทั้งในและนอกภาคเกษตร การว่างงานลดต่ำสุดตั้งแต่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ในด้านหนี้สินครัวเรือนยังคงขยายตัวอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากภาคแรงงานยังไม่ฟื้นตัว มีความเปราะบางทางการเงินของครัวเรือนจากการเผชิญกับเศรษฐกิจที่หดตัวมานาน และค่าครองชีพเพิ่มขึ้น ด้านการเฝ้าระวังการเจ็บป่วยมีแนวโน้มดีขึ้น เนื่องจากประชาชนดูแลตนเองและคุ้นเคยกับการใส่หน้ากากอนามัย รวมถึงภาวะความเสี่ยงด้านสุขภาพจิตมีแนวโน้มดีขึ้น และด้านคดีอาญาโดยรวมลดลง อุบัติเหตุการจราจรทางบกลดลง และควรเฝ้าระวังเกี่ยวกับความปลอดภัยในการเดินทางภายหลังการฟื้นตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจอีกครั้ง

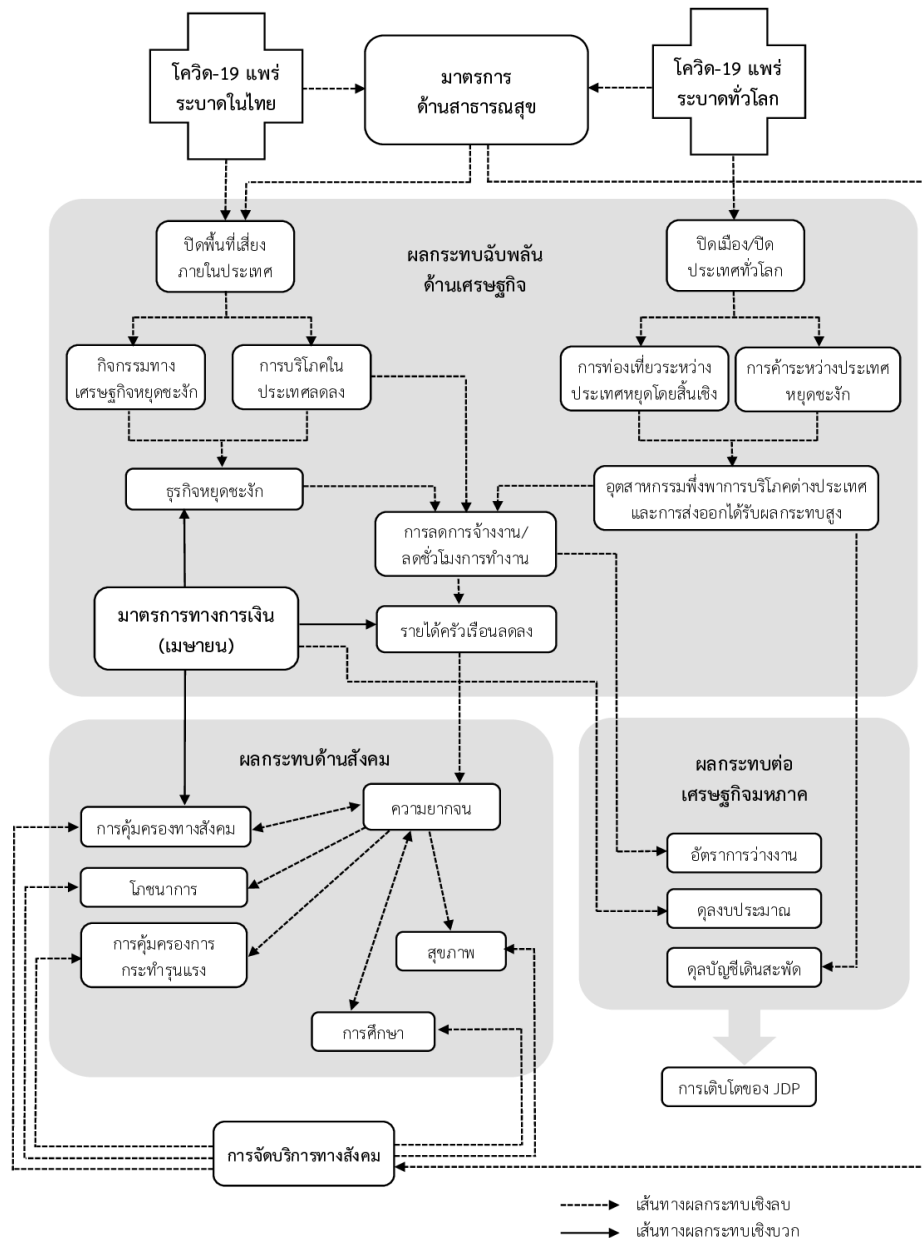
กล่าวได้ว่าสถานการณ์ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา COVID-19 ในระยะที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยอย่างรุนแรงในทุกมิติ แนวโน้มการฟื้นตัวด้านเศรษฐกิจและสังคมภายหลังการระบาดของ COVID-19 มีความไม่แน่นอนสูง และแตกต่างกันในแต่ละภาคเศรษฐกิจ สถานการณ์การแพร่ระบาดและการกลายพันธุ์ของไวรัสจึงเป็นตัวแปรสำคัญ อย่างไรก็ตาม ในวิกฤติย่อมมีโอกาสพบความฉับนี้จึงขอเสนอแนวทางการปรับตัวให้อยู่ร่วมกับไวรัสโคโรนา COVID-19 ในสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลง โดยคาดหวังว่าการศึกษาผลกระทบทั้งด้านลบและด้านบวกจะสามารถประเมินสถานการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งและเพิ่มขีดความสามารถในการฟื้นตัวด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศภายหลังจากการระบาดของ COVID-19 ได้เป็นอย่างดี

สถานการณ์ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในประเทศไทย

ศูนย์จีโนมทางการแพทย์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล (ไทยรัฐออนไลน์, 2565 : ออนไลน์) เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) โดยแบ่งเป็น 5 ระยะ ตั้งแต่การระบาดใหญ่ระลอกที่ 1 ระหว่างวันที่ 31 มกราคม 2563 ถึง 15 สิงหาคม 2564 (590 วัน) เป็นการระบาดของสายพันธุ์ B, B.1, B1.1 โดยพบผู้ป่วยยืนยันรายแรกจากประเทศจีนตามมาด้วยการระบาดของสายพันธุ์ A.6 เกิดเป็นคลัสเตอร์ “สนามมวย-ป๋อน” สายพันธุ์ A.6 พบการระบาดมากที่สุดในประเทศไทยถึง 93% เมื่อเทียบกับการระบาดทั่วโลก การระบาดใหญ่ระลอกที่ 2 ระหว่างวันที่ 14 กันยายน 2563 ถึง 27 พฤษภาคม 2564 (255 วัน) เป็นการระบาดของสายพันธุ์ B.1.36.16 จากประเทศเพื่อนบ้าน เกิดเป็นคลัสเตอร์ ตลาด-โรงงาน ปทุมธานี สมุทรสาคร พบระบาดในไทย 56% จากการระบาดทั่วโลก ต่อมาในวันที่ 5 เมษายน 2564 ตรวจพบสายพันธุ์แกมมา 1 ตัวอย่าง และพบการระบาดของสายพันธุ์เบตาตามมา การระบาดใหญ่ระลอกที่ 3 ตั้งแต่วันที่ 21 ธันวาคม 2563 ถึง 7 ธันวาคม 2564 (351 วัน) เป็นการระบาดของสายพันธุ์อัลฟา เกิดเป็นคลัสเตอร์ทองหล่อ การระบาดใหญ่ระลอกที่ 4 ตั้งแต่วันที่ 9 มกราคม 2564 ถึง 3 กุมภาพันธ์ 2565 (390 วัน) เป็นการระบาดของสายพันธุ์เดลตา เกิดเป็นคลัสเตอร์แคมป์คนงานและการระบาดใหญ่ระลอกที่ 5 ตั้งแต่วันที่ 24 ธันวาคม 2564 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน เป็นการระบาดของสายพันธุ์โอไมครอน BA.1, BA.1.1, และ BA.2 และยังไม่พบ BA.3 ในประเทศไทย โดยรายงานระบุว่าไม่พบว่าสายพันธุ์ที่ยุติการกลายพันธุ์ไปแล้วจะกลับมาระบาดซ้ำ เช่น B, B.1, B.1.1, B.1.36.16, อัลฟา, เบตา และแกมมา ฯลฯ แต่ก็ยังประมาทไม่ได้เนื่องจากไวรัสโคโรนา 2019 เป็นโรคอุบัติใหม่ อับติขึ้นมาเพียง 2 ปีว่าข้อมูลยังมีไม่มากนัก รวมระยะเวลาการระบาดตั้งแต่ระลอกที่ 1 ถึงระลอกที่ 5 เป็นเวลาสองปีเศษ โดยเข้าสู่การระบาดระลอกที่ 6 ยังไม่อาจคาดคะเนได้ว่าสายพันธุ์ของ COVID-19 จะกลายพันธุ์รุนแรงเพิ่มขึ้นหรือลดลงจนกลายเป็นโรคประจำถิ่น

COVID-19 กับผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคม

การระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย โดยมีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างการระบาดของ COVID-19 กับการเกิดปัญหาสังคมจากภาคเศรษฐกิจมหภาคจากความรุนแรงของวิกฤติ ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 ผลกระทบโดยรวมด้านเศรษฐกิจและสังคมจากการระบาดของ COVID-19
 (สำนักงานผู้ประสานงานสหประชาชาติประจำประเทศไทย, 2563 : 7)

จากแผนภาพที่ 1 อธิบายถึงวิกฤติการณ์การระบาดของ COVID-19 ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจทั่วโลก โดยกระทบภาคเศรษฐกิจที่เป็นภาคการผลิตและการเติบโตจะขึ้นอยู่ท่าทีของโลกในการตอบสนองและควบคุมการระบาดใหญ่ รวมทั้งสถานะของห่วงโซ่อุปทานโลก ผลกระทบสำคัญที่สุดคือผลกระทบต่อความสามารถของธุรกิจในการจ้างงาน ซึ่งการตงงานและการถูกลดชั่วโมงทำงานจะส่งผลรายได้ครัวเรือนและก่อให้เกิดผลกระทบทางสังคมตามมา อย่างไรก็ตาม ในด้านสถานการณ์เศรษฐกิจโลกและภาวะตลาดการเงินของไทย ธนาคารแห่งประเทศไทยได้เผยแพร่รายงานเกี่ยวกับภาวะเศรษฐกิจโลกและภาวะตลาดการเงิน ณ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2565 (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2565 : ออนไลน์) ระบุว่า การระบาดของ COVID-19 สายพันธุ์ Omicron ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจน้อยกว่าการระบาดระลอกที่ผ่านมา แต่สถานการณ์ COVID-19 ยังมีความไม่แน่นอน จึงยังต้องติดตามการระบาดในระยะต่อไป ในด้านเศรษฐกิจคู่ค้ามีความเสี่ยงเพิ่มขึ้นจากปัญหาข้อจำกัดด้านอุปทานโลก (global supply disruption) ที่ยืดเยื้อ และความเสี่ยงด้านภูมิรัฐศาสตร์ระหว่างรัสเซียและยูเครนที่ตึงเครียดขึ้นและอาจส่งผลให้ราคาพลังงานอยู่ในระดับสูงต่อเนื่อง โดยเศรษฐกิจกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมหลัก (advanced economies: AEs) มีแนวโน้มขยายตัวใกล้เคียงเดิม ขณะที่เศรษฐกิจจีนมีแนวโน้มขยายตัวชะลอลงจากการเพิ่มความเข้มงวดมาตรการควบคุมการระบาด COVID-19 (zero COVID policy) ซึ่งส่งผลกระทบต่อการบริโภค และมาตรการลดความร้อนแรงในภาคอสังหาริมทรัพย์ซึ่งส่งผลกระทบต่อการลงทุน ด้านเศรษฐกิจเอเชียมีแนวโน้มทยอยฟื้นตัวจากการส่งออกที่ขยายตัวต่อเนื่อง โดยเฉพาะสินค้ากลุ่มอิเล็กทรอนิกส์เป็นสำคัญ ในขณะที่ภาคการผลิตมีแนวโน้มขยายตัวตามอุปสงค์โลกที่ยังฟื้นตัวต่อเนื่องและปัญหา global supply disruption ที่คลี่คลายลงบ้าง

ในด้านตลาดการเงินของโลก มีความเคลื่อนไหวผันผวนสูง โดยธนาคารกลางสหรัฐฯ (Fed) มีแนวโน้มปรับขึ้นอัตราดอกเบี้ยนโยบายเร็วกว่าที่คาดการณ์ ซึ่งมีความเสี่ยงภาวะเศรษฐกิจถดถอย (Recession) อัตราผลตอบแทนพันธบัตรรัฐบาลในหลายประเทศปรับเพิ่มขึ้นตามอัตราผลตอบแทนพันธบัตรรัฐบาลสหรัฐฯ ขณะที่ราคาสินทรัพย์เสี่ยงปรับลดลง สำหรับตลาดการเงินไทย เคลื่อนไหวสอดคล้องกับตลาดการเงินโลก โดยอัตราผลตอบแทนพันธบัตรรัฐบาลไทยระยะยาวปรับสูงขึ้น ขณะที่อัตราผลตอบแทนพันธบัตรรัฐบาลไทยระยะสั้นและระยะปานกลางเคลื่อนไหวทรงตัวตามแนวโน้ม อัตราดอกเบี้ยนโยบายของไทย ด้านอัตราแลกเปลี่ยนเงินบาทเทียบกับดอลลาร์สหรัฐฯ เคลื่อนไหวผันผวน ดัชนีค่าเงินบาท (nominal effective exchange rate: NEER) แข็งค่าขึ้น โดยมีแรงกดดันด้านแข็งค่าจากการผ่อนคลายมาตรการควบคุมการระบาด ขณะที่มีความกดดันด้านอ่อนค่าจากแนวโน้มการปรับขึ้นอัตราดอกเบี้ยนโยบายของ Fed ที่เร็วกว่าคาด ส่งผลให้ตลาดการเงินในระยะต่อไปอาจผันผวนสูงขึ้น โดย มีปัจจัยเสี่ยงสำคัญ ได้แก่ (1) การเร่งปรับขึ้นอัตราดอกเบี้ยนโยบายของธนาคารกลางหลายแห่ง โดยเฉพาะ Fed ที่เร็วกว่าคาดจากความกังวลเงินเฟ้อที่อยู่ในระดับสูงต่อเนื่อง (2) ความไม่แน่นอนของสถานการณ์ การระบาดและการกลายพันธุ์ของ COVID-19 และ (3) ความเสี่ยงด้านภูมิรัฐศาสตร์ที่อาจส่งผลให้ราคาพลังงานโลกอยู่ในระดับสูงนานกว่าคาด

สรุปได้ว่าการแพร่ระบาดของ COVID-19 ที่ระบาดไปทั่วโลก ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากระบาดขึ้นอยู่กับการมาตรการด้านสาธารณสุข และการเฝ้าระวังสถานการณ์การแพร่ระบาดและการกลายพันธุ์ของไวรัส COVID-19 ส่งผลกระทบด้านเศรษฐกิจและสังคมตามมา ในประเด็นนี้ประเทศไทยถือว่าเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จในการรับมือกับสถานการณ์ COVID-19 (สำนักงานผู้ประสานงานสหประชาชาติประจำประเทศไทย, 2563 : 15) และเป็นประเทศในกลุ่มรายได้ปานกลางเพียงประเทศเดียวที่อยู่ใน 10 อันดับแรกของโลกด้านการเตรียมพร้อมรับมือการระบาดใหญ่ ตามดัชนีหลักประกันสุขภาพโลก (Global Health Security index) ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในเดือนมีนาคม 2563 สามารถควบคุมการระบาดได้ภายใน 2 เดือน โดยปัจจัยความสำเร็จของประเทศไทย ประการที่ 1 การตัดสินใจใช้มาตรการและการควบคุมด้านสาธารณสุขอย่างทันท่วงที ประการที่ 2 การประสานงานที่ดีจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐและเอกชน ในระดับชาติและชุมชน ประการที่ 3 การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ สามารถสร้างการรับรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ปฏิบัติตามคำแนะนำในการสวมหน้ากากอนามัยในที่สาธารณะ การล้างมือ และการเว้นระยะห่างทางกายภาพ พฤติกรรมด้านสุขอนามัยส่วนบุคคล สามารถช่วยลดความเสี่ยงในการแพร่เชื้อโควิด-19 รวมทั้งโรคติดเชื้ออื่นๆ ประการที่ 4 ความเข้มแข็งของระบบการรักษายาบาลปฐมภูมิและการมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านกว่า 1 ล้านคน ที่ช่วยในการรับมือกับโรคโควิด-19 ทำให้ภาคสุขภาพสามารถดำเนินการติดตามผู้สัมผัสและกักกันผู้ป่วยสงสัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ ประการที่ 5 ระบบประกันสุขภาพถ้วนหน้าช่วยลดอุปสรรคทางการเงินและรับประกันการเข้าถึงการเงินในการตรวจคัดกรองไวรัสโคโรนา และการรักษาพยาบาลแก่ทุกคน

บริบทสังคมแห่งความเปลี่ยนแปลงที่ควรรับรู้

วิกฤตการณ์การระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 หรือ COVID-19 ส่งผลกระทบทั่วโลก โดยประเทศไทยเป็นประเทศแรกที่พบรายงานผู้ป่วยยืนยันติดเชื้อ COVID-19 รายแรกนอกประเทศจีน เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2563 และประกาศมาตรการควบคุมการติดเชื้อตั้งแต่เดือนมีนาคม 2563 เป็นต้นมา ประชาชนได้เรียนรู้ถึงการใช้ชีวิตแบบปกติใหม่ (New Normal) เช่น การหมั่นล้างมือบ่อย ๆ สวมหน้ากากอนามัยหรือหน้ากากผ้า และรักษาระยะห่าง ซึ่งเป็นเรื่องที่คุ้นเคยกับวิถีชีวิตของผู้คนมากกว่าสองปีเศษ อย่างไรก็ตาม แม้ประเทศไทยจะประสบความสำเร็จในการรับมือกับสถานการณ์วิกฤตินี้ได้เป็นอย่างดี แต่ผลกระทบของ COVID-19 นั้นมีปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมที่ควรรับรู้ เพื่ออยู่ร่วมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ดังต่อไปนี้

1) ผลกระทบทางเศรษฐกิจกับบริบทของเทคโนโลยีดิจิทัล

แม้ว่าการระบาดของ COVID-19 จะผลกระทบต่อเศรษฐกิจโดยรวมอย่างรุนแรง แต่บริบทที่เปลี่ยนแปลงทำให้ภาคธุรกิจเทคโนโลยีดิจิทัลเติบโตอย่างก้าวกระโดด และมีบทบาทอย่างมากในยุคแพร่ระบาดโรคโควิด-19 จากผลสำรวจของ McKinsey Global (อ้างใน ไชยิต นาสิบ, 2564) พบว่าส่วนแบ่งทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ดิจิทัลหรือผลิตภัณฑ์ที่เปิดใช้งานทางดิจิทัลในพอร์ตโฟลิโอได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ในช่วง 7 ปีที่ผ่านมาและเพิ่มขึ้นอย่างมากในช่วงที่มีการระบาดใหญ่ ระบบ E-Payment หรือการชำระเงินแบบดิจิทัลมีการใช้งานที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การทำงานแบบ Work from home ระบบคอมพิวเตอร์แบบคลาวด์ (Cloud technology) ซึ่งเป็นเครื่องมือเทคโนโลยีในการทำงานร่วมกัน Online Entertainment เช่น วิดีโอสตรีมมิ่ง หรือ เกมออนไลน์ หรือคอนเสิร์ตสตรีมมิ่ง โดย Global Digital Report ของ We Are Social และ Hootsuite มีรายงานเกี่ยวกับข้อมูลผู้ใช้โซเชียลมีเดีย ในเดือนกรกฎาคม 2564 จำนวน 4.48 พันล้านคนทั่วโลก เทียบเท่ากับร้อยละ 57 ของประชากรทั้งหมดของโลก ซึ่งเป็นผลกระทบเชิงบวกของธุรกิจเทคโนโลยีดิจิทัลที่สวนทางกับผลกระทบด้านอื่น อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ในด้านจิตวิทยา พบว่า เทคโนโลยีทำให้ผู้ป่วยทางจิตที่มีอาการเพิ่มมากขึ้น ในช่วง Work from home กลุ่มคนทำงานประสบปัญหาสมดุลในการทำงาน การพักผ่อน ความยากลำบากในการทำงานร่วมกัน การติดต่อสื่อสาร และต้องเผชิญกับความโดดเดี่ยวมากที่สุด (อังกูร โสภิต นาสี, 2564 : 140) สำหรับสังคมไทย พบสภาพปัญหาการหลอกลวงยุคดิจิทัล มีสถิติการใช้โทรศัพท์เพื่อหลอกลวงจากแก๊ง Call Center มากขึ้นถึงร้อยละ 270 โดยศูนย์รับเรื่องร้องเรียน ปัญหาออนไลน์ 1212 โดยกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม มีรายงานเกี่ยวกับการรับเรื่องร้องเรียนในช่วงเดือนมกราคมถึงพฤศจิกายน 2564 จำนวน 48,513 ครั้ง เพิ่มขึ้นเท่าตัวจากปี 2563 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

2) บริบทความเหลื่อมล้ำและระบบความคุ้มครองทางสังคมของไทย

“กลุ่มคนเปราะบาง” ได้รับการกล่าวถึงในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19 ในฐานะผู้ได้รับผลกระทบทางด้านสุขภาพและเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก โดยวิกฤติ COVID-19 ได้แก่ ผู้สูงอายุ คนพิการ และเยาวชน นอกจากนี้ COVID-19 ยังตอกย้ำความไม่เท่าเทียมกัน การกีดกัน เลือกปฏิบัติ ในกลุ่มคนที่ไม่ได้รับการคุ้มครอง เช่น คนไร้บ้าน และอื่นๆ ซึ่งไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐอีกด้วย โดยในด้านการช่วยเหลือและให้ความคุ้มครองทางสังคม พบว่า ประเทศไทยมีระบบการคุ้มครองทางสังคมที่พัฒนาขึ้นเป็นอย่างดีผ่านโครงการช่วยเหลือทางสังคมและประกันสังคมหลายรูปแบบ นอกจากโครงการสวัสดิการที่ไม่ต้องส่งเงินสมทบแล้ว ยังเสริมด้วยโครงการประกันสังคมเบ็ดเสร็จครบวงจร โดยสำนักงานประกันสังคม ให้สิทธิประโยชน์หลายประการ ได้แก่ เงินบำนาญ เงินสงเคราะห์บุตร สิทธิประโยชน์กรณีว่างงาน ประโยชน์ทดแทนกรณีเจ็บป่วยและกรณีทุพพลภาพ และ ระบบสวัสดิการถ้วนหน้า ได้แก่ ระบบบำนาญและระบบหลักประกันสุขภาพ ส่วนระบบให้ความช่วยเหลือทางสังคมมีความครอบคลุม ประชากรแตกต่างกัน โดยบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ ครอบคลุมทั่วถึงมากที่สุด ตามด้วยเงินสงเคราะห์ ตามกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ได้แก่ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ค่าอาหารกลางวันในโรงเรียน เบี้ยความพิการ และเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็ก ที่ให้ความช่วยเหลือเป็นวงกว้าง อย่างไรก็ตาม ระบบช่วยเหลือทางสังคม ยังคงมีข้อจำกัด เกี่ยวกับการไม่ให้สิทธิแก่บุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทยและแรงงานข้ามชาติ โดยกองทุนประกันสังคม ยังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับการครอบคลุมแรงงานนอกระบบและ

ความเพียงพอของสิทธิประโยชน์อยู่ในระดับต่ำ (สำนักงานผู้ประสานงานสหประชาชาติประจำประเทศไทย, 2563 : 20)

3) ปัญหาความเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาไทย

ประเทศไทยพบผู้ป่วยยืนยันรายแรก ในช่วงใกล้สิ้นปีการศึกษา การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในเดือนมีนาคม 2563 จึงเป็นช่วงที่โรงเรียนปิดภาคเรียนแล้ว จึงทำให้ไม่เกิดการแพร่ระบาดในกลุ่มนักเรียนนักศึกษา โดยต่อมาได้นำการศึกษาทางไกลมาใช้ในการเรียนการสอนทดแทนการจัดการเรียนการสอนตามปกติในสถานศึกษา การใช้สื่อ และการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน โดยขึ้นอยู่กับสถานะของคำสั่งปิดพื้นที่เสี่ยงแพร่กระจายโรคโควิด-19 อย่างไรก็ตาม เสี่ยงตอบรับด้านปัญหาด้านการศึกษาไทยยังเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนในด้านความเหลื่อมล้ำและข้อบกพร่องเกี่ยวกับคุณภาพการศึกษา เนื่องจากนักเรียนจากครัวเรือนยากจนขาดอุปกรณ์แท็บเล็ตหรือคอมพิวเตอร์ไม่สามารถเรียนออนไลน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตในบางพื้นที่ การจำกัดการส่งข้อมูล อุปกรณ์ หรือความพร้อมของพ่อแม่ผู้ปกครอง โดยสถานการณ์รุนแรงยิ่งขึ้นในกลุ่มเด็กที่ไม่ได้อาศัยอยู่กับพ่อแม่ สื่อออนไลน์บางรายการมีคุณภาพไม่ดี และมีครูยังไม่ได้รับการฝึกอบรมด้านการใช้เทคโนโลยีเพื่อจัดการศึกษาทางไกล นอกจากนี้ การเรียนที่บ้านยังส่งผลกระทบต่อรายได้ครัวเรือนอีกด้วย เพราะพ่อแม่บางคนจำเป็นต้องหยุดงานมาอยู่บ้านกับเด็ก โดยในด้านสถานการณ์ทางสังคม พบว่า สถานการณ์ COVID-19 มีภาวะการเรียนรู้ถดถอย ส่งผลให้เด็กสูญเสียการเรียนรู้ แต่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในการยกระดับการเรียนการสอนโดยใช้นวัตกรรม ซึ่งผลดีต่อการศึกษาและเตรียมพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

4) การว่างงาน ความยากจน และรายได้ครัวเรือน

สถานการณ์ COVID-19 ส่งผลกระทบต่อความยากจน เนื่องจากการว่างงาน โดยสำนักงานผู้ประสานงานสหประชาชาติประจำประเทศไทย (2563 : 63) ได้เสนอข้อมูลเกี่ยวกับรายได้ครัวเรือนร้อยละ 72 ได้มาจากการทำงาน การว่างงาน ตกงาน หรือการถูกลดชั่วโมงทำงานย่ำแย่ทำให้ครัวเรือนต้องดิ้นรนดำรงชีพจากเงินออม มีการคาดการณ์ว่า ครัวเรือนโดยเฉลี่ยทั่วไปจะดำรงชีวิตอยู่ได้นานถึงเก้าเดือนด้วยเงินออมโดยไม่มีรายได้ แต่ครัวเรือนยากจนจะอยู่รอดได้เพียงสามเดือน โดยท่าทีของรัฐบาลไทยตอบสนองอย่างทันทั่วถึงและเป็นประเทศแรก ๆ ที่ประกาศมาตรการทางการเงินเพื่อบรรเทาผลกระทบต่อธุรกิจและครัวเรือนอันเป็นผลมาจากคำสั่งปิดพื้นที่เสี่ยง นับเป็นการช่วยให้ครัวเรือนที่ยากจนที่สุดได้รับความคุ้มครองทางสังคม ส่งผลให้ความยากจนทั่วพื้นที่นอกเขตเมืองลดลง แม้ว่าความยากจนในเขตเมืองจะเพิ่มขึ้น แต่คนจนทั้งนอกและในเขตเมืองสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยเงินจากโครงการแจกเงินช่วยเหลือของรัฐบาล อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลภาวะสังคมไทย ไตรมาสหนึ่งปี 2565 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) ได้รายงานความเคลื่อนไหวทางสังคมเกี่ยวกับสถานการณ์แรงงานของไทย เริ่มฟื้นตัวดีขึ้น โดยการจ้างงานขยายตัวทั้งในและนอกภาคเกษตร ชั่วโมงการทำงานปรับตัวดีขึ้นการว่างงานลดลงต่ำสุดตั้งแต่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของ COVID-19

5) ปัญหาหนี้ครัวเรือนในช่วงสถานการณ์ COVID-19

จากข้อมูลของ ธนาคารแห่งประเทศไทย (อ้างอิงใน โสภิต นาสืบ, 2564 : 140) ระบุว่าครัวเรือนไทยมีหนี้ที่อยู่ในระดับสูงอยู่เดิม โดยภาระหนี้ต่อรายได้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากรายได้ที่ลดลงเนื่องจากสถานการณ์ COVID-19 โดยสัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP และสัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อรายได้ครัวเรือน เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 79.9 และ 149.7 ณ สิ้นปี 2562 และอยู่ที่ร้อยละ 83.8 และ 158.8 ณ สิ้นไตรมาสที่ 2 ปี 2563 ตามลำดับ นับว่าสูงสุดในรอบ 18 ปี และ ณ ไตรมาส 1 ปี 2564 หนี้ครัวเรือนไทยทั้งระบบ เป็นเงิน 14.13 ล้านล้านบาท คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 90.5 ต่อ GDP ส่วนใหญ่เป็นการก่อหนี้ระยะสั้นเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภคซึ่งไม่ก่อให้เกิดรายได้และครัวเรือนแบกรับภาระจ่ายหนี้ผ่อนส่งสูง โดยหนี้สินเชื่อเช่าซื้อรถยนต์และจักรยานยนต์มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ในปี 2564 พบว่ารายได้เฉลี่ยครัวเรือนของไทยกลับมาเพิ่มขึ้น จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2564 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564 : ออนไลน์) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนมกราคม - ธันวาคม 2564 เกี่ยวกับรายได้ค่าใช้จ่าย ภาวะหนี้สิน และทรัพย์สินของครัวเรือน ตลอดจนลักษณะที่อยู่อาศัย จากครัวเรือนตัวอย่างในทุกจังหวัดทั่วประเทศ ทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายการช่วยเหลือที่รัฐอุดหนุน ทั้งที่รัฐจ่ายเงินเข้าบัญชีให้แก่ประชาชน และการอุดหนุนในรูปแบบที่ไม่เป็นตัวเงินผ่านแอปพลิเคชัน คุปอง หรือในรูปแบบการลดค่าสาธารณูปโภค เช่น บัตรสวัสดิการแห่งรัฐคนละครึ่ง เราชนะ รวมถึงลดค่าสาธารณูปโภค ที่เป็นค่าน้ำประปา และค่าไฟฟ้า เป็นต้น

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) การพัฒนาระบบสาธารณสุข ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีศักยภาพด้านสาธารณสุข จัดอยู่ใน 10 อันดับ ตามดัชนีความมั่นคงด้านสุขภาพโลกประจำปี ค.ศ.2019 รัฐบาลไทยรับมือการแพร่กระจายของการระบาดใหญ่ครั้งนี้ได้รวดเร็วฉับไว โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อรักษาชีวิตของประชาชน มีการประกาศมาตรการด้านสาธารณสุขเพื่อควบคุมสถานการณ์ ตามด้วยมาตรการเยียวยาความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจ สามารถรับมือกับภาวะวิกฤตและฟื้นตัวได้เร็ว จากเหตุผลดังกล่าว ประเทศไทยจึงควรเร่งขยายศักยภาพของระบบสาธารณสุขและระบบสุขภาพชุมชนครั้งใหญ่ซึ่งจะเป็นผลดีต่อระบบสาธารณสุขไทยที่เข้มแข็งในอนาคต

2) การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในบริบทโลกใหม่ ในขณะที่เทคโนโลยีดิจิทัลเติบโตอย่างมากจึงเป็นโอกาสในการพัฒนาธุรกิจไทยด้านเทคโนโลยีดิจิทัล รวมทั้งประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการให้บริการ ฝึกอบรม และพัฒนาผู้ประกอบการตลอดจนพัฒนาฝีมือแรงงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการ การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ระดับการศึกษาโดยใช้นวัตกรรมเพื่อการเปลี่ยนแปลงจากปัจจุบันสู่ในอนาคต

3) การพัฒนาฐานข้อมูลระบบความคุ้มครองทางสังคม เพื่อให้ความช่วยเหลือแรงงานกลุ่มเปราะบางได้เข้าถึงโครงการความช่วยเหลือทางสังคมและประกันสังคมได้อย่างทั่วถึง โดยการสร้างกลไกการประสานงานข้ามโครงการช่วยเหลือทางสังคมที่ครอบคลุมทุกโครงการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่ออุดช่องโหว่ของกลุ่มเปราะบางในระบบความคุ้มครองทางสังคม ได้แก่ บุคคลไร้สัญชาติ และแรงงานต่างด้าว เป็นต้น

4) การเยียวยาทางการศึกษา ผลกระทบทางการศึกษาเป็นการซ้ำเติมปัญหาด้านคุณภาพการศึกษาและความเหลื่อมล้ำ นอกจากเร่งการรับวัคซีนอย่างทั่วถึง และการเปิดการเรียนการสอนตามปกติ ควรมีการเยียวยาเป็นการเฉพาะในกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการปิดสถานศึกษา ทั้งในด้านการปรับรูปแบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องการเรียนรู้ที่ถดถอย วางแผนร่วมกับครูและผู้ปกครองในการแก้ไขปัญหาระยะสั้นในระยะการระบาด และวางแผนระยะยาวเพื่อแก้ไขปัญหาภายหลังวิกฤติการณ์ และควรมีมาตรการเกี่ยวกับการปล่อยสินเชื่อหรือการจ้างงานเป็นพิเศษสำหรับผู้ปกครองของนักเรียนที่ออกกลางคันในครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจ

5) การแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือน มาตรการที่ผ่านมาของรัฐบาลเป็นการแก้ปัญหาระยะสั้นที่สามารถช่วยพยุงสถานะทางการเงินของครัวเรือนได้ระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ปัญหาหนี้ครัวเรือนเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ส่งผลกระทบต่อคนจำนวนมากและเชื่อมโยงกับปัญหามูลค่าเศรษฐกิจที่เติบโตจากภาวะเงินเฟ้อภาครัฐควรมีมาตรการจัดการแบบยั่งยืนทั้งด้านการจัดการหนี้เก่า ลดการก่อหนี้ใหม่ เพิ่มความสามารถในการหารายได้เพื่อเลี้ยงชีพของครัวเรือน โดยเพิ่มการเข้าถึงสินเชื่อสถาบันการเงินเพื่อการประกอบอาชีพให้ประชาชนรายย่อยและ SME

เอกสารอ้างอิง

- ไทยรัฐออนไลน์. (2565). ศูนย์จีโนมฯ วิเคราะห์อนาคต "โควิด-19" กับการระบาดใหญ่ระลอก 6 ของไทย. ออนไลน์. สืบค้นวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2565. แหล่งที่มา <https://www.thairath.co.th/news/society/2332007>
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2565). รายงานการประชุมคณะกรรมการนโยบายการเงิน (ฉบับย่อ) ครั้งที่ 1/2565 วันที่ 4 และ 9 กุมภาพันธ์ 2565. ธนาคารแห่งประเทศไทย เผยแพร่ ณ วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2565.
- โสภิต นาสี. (2564). รายงานผลการทบทวนผลกระทบเชิงเศรษฐกิจและสังคมจากการระบาดของโรคโควิด-19 ในระดับโลกและในประเทศไทย. สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ (IHPP) กองโรคไม่ติดต่อ กรมควบคุมโรค.
- สำนักงานผู้ประสานงานสหประชาชาติประจำประเทศไทย. (2563). การประเมินผลกระทบรวมด้านเศรษฐกิจและสังคมจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในประเทศไทยตุลาคม 2563.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). บทสรุปสำหรับผู้บริหารการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2564. ออนไลน์. สืบค้นวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2565. แหล่งที่มา http://www.nso.go.th/sites/2014/DocLib13/ด้านสังคม/สาขารายได้/เศรษฐกิจสังคมครัวเรือน/64/Exclusive_64_whole.pdf

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). *วารสารเศรษฐกิจและสังคม ปีที่ 58 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2564*.